

Dansk universitetspolitik 1945-1975 – med udblik til Sverige

Else Hansen, ph.d., seniorforsker, Rigsarkivet. København.

September 2006

Forudsætninger: I perioden 01.05.2007-30.04.2008 er jeg af Kulturministeriets tipsmidler frikøbt til at gennemføre projektet ”Dansk universitetspolitik 1945-1975”. Projektbeskrivelsen findes som ”abstract”, udsendt af Ann-Katrin Hatje (juni2006) og som bilag til dette paper. Ved workshop i Umeå oktober 2006 er projektet endnu ikke påbegyndt.

I dette paper gøres der kort rede for udviklingen af statslige organer til planlægning og styring af universiteter i Sverige og Danmark i perioden fra 1946 til 1975, og der peges på enkelte forskelle og ligheder i udviklingen i de to lande. Denne redegørelse er udarbejdet sideløbende med opgaver af helt anden karakter og bærer præg af, at de rejste problemstillinger bør gennemarbejdes nøjere, ligesom megen relevant litteratur (specielt om svenske forhold) af tidsmæssige årsager desværre ikke er inddraget.

Jeg har i tidligere arbejder diskuteret de forskellige danske og svenske forløb med henblik på forandringer i stillingsstrukturen, ligesom jeg har fokuseret nærmere på den danske udvikling i 1950'erne og den første udvikling af studenterstatistik i 1960'erne. Endelig har jeg analyseret forholdene ved oprettelsen af Roskilde Universitetscenter i 1972 samt centrets historie frem til 25-års jubilæet i 1997.¹

Komparativ metode: Som det fremgår af projektbeskrivelsen, skal mit projekt behandle udviklingen i Danmark. Der er således ikke tale om et egentligt komparativt projekt, men jeg ønsker at holde udviklingen i Danmark op mod de samtidige begivenheder i andre lande, specielt i Sverige, for ikke at havne i en ”naturaliserende” argumentation, hvor tidens egne argumenter gentages ukritisk. Først og fremmest skal grundigt kildearbejde naturligvis nuancere og måske problematisere vedtagne fortolkninger af udviklingen. Der skal inddrages arkivmateriale fra de involverede institutioner og materiale fra den offentlige debat for at få både et internt blik på udviklingen og indblik i, hvordan forskellige initiativer blev mødt i samtiden. Desuden skal der til dels anvendes en komparativ metode. Ved at holde den danske udvikling op mod udviklingen i andre lande, skal der stilles skarpt på, hvorfor de udvalgte danske løsninger blev valgt frem for andre løsninger, som blev valgt (eller diskuteret) i udlandet.

Her synes udviklingen i Sverige at være særligt godt egnet til ”med- og modanalyse”. Med hensyn til økonomisk udvikling og overordnet politisk prioritering ligger de to lande nogenlunde på linie, men universitetspolitikken adskiller sig en del fra hinanden. Dog blev den svenske udvikling frem til midten af 1950'erne fremhævet som forbillede i den danske debat, ligesom der i 1960'ernes debat blev trukket paralleller. ”Studentereksplosionen” indtraf tidligere i Sverige end i Danmark, og udformningen af universitetspolitikken tog bl.a. derfor forskellige veje i de to lande.

Den danske udvikling er præget af, at der på den ene side frem til begyndelsen af 1970'erne var enighed om at opretholde universiteternes selvstyre, men at der på den anden side i løbet af

---

¹ Hansen 1997, 1999, 2001, 2002, 2005 og 2006

1960'erne var kommet et stigende pres for at få tilvejebragt redskaber til den planlægning, som blev mere og mere nødvendig, efterhånden som antallet af universitetsstuderende steg. Sådanne planlægningsredskaber var i første omgang pålidelig og omfattende statistik, der kunne danne grundlag for prognoser, men sidst i perioden også oprettelse af centrale organer, der kunne træffe vidtrækkende beslutninger om universiteternes forhold. I den danske debat taltes der om "demokratisering" af universitetsuddannelserne, altså optagelsen af et større antal studerende end tidligere og forhåbningen om en bredere rekruttering af disse. Den svenske udvikling er derimod præget af, at der målrettet arbejdes for at skabe plads på universiteterne til de mange nye studerende både ved interne reformer på universiteterne og ved relativt tidlig etablering af centrale styringsorganer. Skønt universiteterne i et vist omfang protesterede, mødte reformerne forståelse i den bredere offentlighed.

Litteraturen om udviklingen i det svenske universitetsvæsen er langt mere omfattende end den tilsvarende danske. Også det taler for at inddrage svenske forhold i analysen af dansk universitetspolitik, da analyser af udviklingen således er rimeligt let tilgængelige.

Statslig støtte til forskning

Lige efter 2. verdenskrigs afslutning blev der i begge lande nedsat kommissioner, der skulle pege på muligheder for at styrke forskningen. I Sverige var der efter krigens afslutning højkonjunktur med gode muligheder for ekspansion i det offentlige udgifter, reallønsstigning og forbedrede sociale forhold. *1945 års Universitetsberedningen* påpegede vigtigheden af at rekruttere flere lærere til universiteterne med udgangspunkt i "hänsynen till forskningsarbetets stigande betydelse för våra dagars samhälle och mänskliga samlevnad." De medicinske og naturvidenskabelige videnskaber havde umiddelbar betydning for den materielle fremgang, og socialvidenskabernes vigtige rolle i samfundslivet var indlysende. Desuden fandt *Universitetsberedningen* det nødvendigt at påpege, at også forskningen indenfor de humanistiske videnskaber var af samfundsmæssig betydning.² Der blev indført nye stillingskategorier, som skulle støtte såvel forskerrekruttering som den betrængte undervisning. Docentstillingerne blev tidsbegrænsede forskeransættelser med nogen undervisning. Sammen med andre forskerstillinger på alle niveauer fra kandidat til professor var der skabt mulighed for at udvikle og fastholde kommende forskere ved universiteterne samtidig med, at den betrængte undervisning var blevet tilgodeset i den svenske reform. Danske universitetsfolk var meget begejstrede for de svenske tilstande, og ønskede dem kopieret i Danmark. Begejstringen skyldtes ikke mindst, at de nye stillinger blev fulgt op af betydelig stigning i bevillingerne til forskning. I Sverige blev der nemlig i årene fra 1942 til 1947 oprettet forskningsråd for områderne teknik, medicin, naturvidenskab, atomforskning, forsvaret, landbrug og arkitektur, samfundsvidenskaber og humaniora. Formålet var naturligvis at støtte landets egen forskning, at gøre det uafhængigt af andre lande og at styrke militæret, men forskningsrådene betød også, at universiteternes fakulteter ikke længere var ene om at styre forskningen, men nu blev part i en større organisation, hvad der vakte nogen protester blandt universiteternes professorer.³ Forskningsrådenes sammensætning var forskellig, således var der i Statens Tekniska Forskningsråds bestyrelse repræsentanter for såvel afta-

---

² SOU 1946:9, p.16

³ Elzinga. 1993. SOU 1997:7

gere som almeninteresser, mens f.eks. Statens Naturvetenskapliga Forskningsråd kun havde medlemmer fra det videnskabelige samfund. I Sverige var der således allerede i 1946-1947 forslag om nye stillingskategorier og øgede bevillinger til forskning, mens den danske *Videnskabskommission* først i afsluttede sit arbejde 1956.

Den danske Videnskabskommission⁴ var i 1946 blevet nedsat under stor opmærksomhed og med forventninger om, at der nu ville blive banet vej for bedre forskningsvilkår i Danmark, men i løbet af de 10 år, kommissionen arbejdede, var samarbejdet med ministerium og Rigsdag/Folketing kun af ringe omfang. Således blev oprettelsen af Statens Almindelige Videnskabsfond i 1952 gennemført uden om kommissionen på trods af, at ønsket om at skabe rammer for øgede bevillinger til forskning var et af argumenterne for at oprette kommissionen. Videnskabskommissionen havde bred repræsentation fra universiteter og læreanstalter, og dens medlemmer var også entusiastiske og energiske i deres kommissionsarbejde, som altså dog ikke kunne indpasses i de politiske processer. Konflikterne stod dels om bevillingernes størrelse, dels om hvem – universiteter eller politikere – der faktisk skulle fordele de midler, der blev stillet til rådighed, f.eks. fordeling af forskningsmidler fra Statens Almindelige Videnskabsfond og fordeling af midler til videnskabsfolkernes rejser. Det kontroversielle spørgsmål om statsstøtte til den fri forskning var særdeles følsomt, og blev i sidste ende forhandlet på plads uden for kommissionen med deltagelse af bl.a. professor Niels Bohr og undervisningsminister Flemming Hvidberg, der var professor ved Københavns Universitet. Ingen af dem var på det tidspunkt medlem af Videnskabskommissionen. Statens Almindelige Videnskabsfond blev organiseret med fem kommissioner for hvert af de store fagområder, hver bestående af fem eller seks forskere samt en bestyrelse, hvor hver kommission var repræsenteret sammes med en repræsentant fra Undervisningsministeriet og en fra Finansministeriet.

Det var med stor betænkelighed, at Rigsdagen gik med til at indsætte andre end videnskabsfolk i forskningsrådene – betegnende nok blev centraladministrationen repræsenteret i rådernes bestyrelse efter pres fra Finansministeriet. Diskussionen stod om, staten burde have indflydelse på, hvilke emner der blev forsket i. De danske forskningsråd blev organisatorisk ensartede, mens de svenske blev langt mere heterogene i deres sammensætning.

---

⁴ Medlemmer af Videnskabskommissionen: K. Paludan Müller, departementschef i Undervisningsministeriet (formand); A. Michelsen, kontorchef i Undervisningsministeriet (afløses af departementschef Agnete Vøhtz); E. Valentin Hansen, Afdelingschef i Departementet for Finansvæsen; J. Nørregaard, rektor, professor, dr. theol., Københavns Universitet (afløses efter sin død af Flemming Hvidberg); Alf Ross, professor, dr. jur., Københavns Universitet; Erik Warburg, professor, dr.med., Københavns Universitet; Carsten Høeg, professor, dr. phil., Københavns Universitet; H.M.Hansen, professor, dr. phil., Københavns Universitet (rektor fra 1948); M.I.K.Korsgaard, universitetskurator, Københavns Universitet (afløses af E.A.Koch); Ad. Stender-Petersen, rektor, professor, dr.phil., Aarhus Universitet (afløses af Franz Blatt); Bent Andersen, professor, dr.med., Aarhus Universitet (afløses af F. Schønheyder); C.Holst-Knudsen, landsretssagfører, Aarhus Universitet; Anker D. Engelund, rektor, professor, Danmarks tekniske Højskole; Jakob Nielsen, professor, dr.phil., Danmarks tekniske Højskole; N. Thorvil-Jensen, landbohøjskolens direktør, professor, Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole; H.C.Bendixen, professor, Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole; Axel Pedersen, professor, Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole; Carl Faurholt, professor, dr.phil., rektor for Danmarks farmaceutiske Højskole; E.Husted, professor, dr.med., rektor for Danmarks Tandlægehøjskole; Johs. Pedersen, professor, dr.phil. et theol., Carlsbergfondet; Julius Bomholt, Folketingets formand (soc.dem.) (afløses af Poul Hansen); Otto Himmelstrup (venstre) (afløses af Jakob Martin); Flemming Hvidbjerg (kons.) (afløses af C. Rasting 1950); Johs. Christiansen (rad.); Mogens Fog (DKP)

Principielle diskussioner om ændringer af universiteterne

I slutningen af 1950'erne blev der under det danske Undervisningsministerium nedsat to udvalg, som skulle arbejde med henholdsvis byggeplaner og effektivisering af studierne på universiteterne. Ingen af de to udvalg fik nogen større indflydelse på den danske universitetspolitik. *Byggeplanudvalget*⁵ samlede i sin betænkning ønsker om nybyggeri fra universiteternes forskellige institutter og fakulteter. Betænkningen blev udsat for omfattende kritik fra Det Økonomiske Sekretariat, som fik noget større indflydelse på de statslige byggeplaner ved at omskrive indstillingen om byggeri ved universiteterne for at indpasse udbygningsplanerne for universiteter i andre planer om at styrke de tekniske erhverv og eksporterhvervene. *Studietidsudvalget*⁶ blev nedsat for at undersøge om universitetsstudierne kunne effektiviseres. Der indgik overvejelser om indførelse af bacheloruddannelser i dens arbejde, men hverken universiteter eller Undervisningsministeriet bidrog til en hurtig afklaring af spørgsmålet, som var rejst fra politisk side, men som universiteter og ministerium ikke så nogen interesse i at fremme. Det lykkedes at forhale arbejdet frem til 1965, hvor udvalget blev nedlagt uden at have afgivet betænkning.⁷

Studietidsudvalget var – trods de manglende resultater – nok det nærmeste man i Danmark på det tidspunkt kom på at få en kommission, der arbejdede mere generelt med principielle spørgsmål vedrørende universiteternes indre struktur og deres tilpasning til det øgede studentertal. De samme opgaver tog den svenske *1955 års universitetsutredning* op sit arbejde 1956-1963, men i Sverige gav dette kommissionsarbejde helt anderledes konkrete og omfattende resultater. *1955 års universitetsutredning* var en lille kommission med kun fem medlemmer fra universiteter og centraladministration, men dens gennemarbejdede forslag blev i vid udstrækning gennemført.⁸ *1955 års universitetsutredning* foreslog i syv betænkninger langt mere vidtgående reformer, end man så i Danmark på det tidspunkt, bl.a. indførelsen af den ny stillingskategori: universitetslektorerne, der skulle sikre det høje antal studerende kompetent og kontinuerlig undervisning. *1955 års universitetsutredning* balancerede mellem videreførelse af det ældre humboldtske universitetsideal og en tilpasning af universiteterne, så der blev skaffet plads til de mange nye studerende. En opfattelse af, at det vigtigt at investere i øget uddannelse og forskning som en forudsætning for en positiv samfundsudvikling, var ledende i *utredningens* arbejde. Disse tanker blev også luftet i den danske debat, ikke fra Un-

---

⁵ Medlemmer: Departementschef Agnete Vøhtz, formand (Undervisningsministeriet), Kontorchef E. Thrane, næstformand (Undervisningsministeriet), Rektor for Københavns Universitet, professor, dr.med. E. Warburg, Kurator for Københavns Universitet E.A.Koch, Formand for Århus Universitets bestyrelse, rektor, professor, dr.med. Willy Munck, Prorektor ved Århus Universitet, professor dr. phil H. Bach, Ekspeditionssekretær Leo Nielsen, Finansministeriet, Chefarkitekt Sv. Albinus, Boligministeriet, Udvalgets sekretær: Fuldmægtig B. Brynskov (Undervisningsministeriet). Desuden deltog kgl bygningsinspektører N. Koppel og C.F.Møller i udvalgets drøftelser om henholdsvis Københavns og Århus Universiteter.

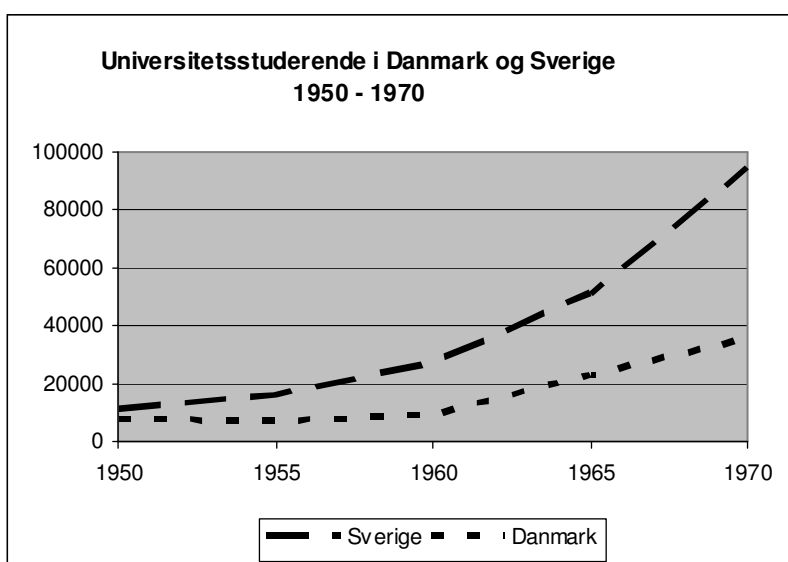
⁶ Medlemmer: Carl Iversen (formand), W. Munck (rektor, Aarhus), Stephan Hurwitz, Paul Diderichsen (død oktober 1964), Sigurd Højby, Mogens Pihl, Peter Skautrup, Thorkil Kristensen (udtrådt i 1960), Flemming Hvidberg (død februar 1959. Erstattet af Hal Koch, som døde august 1963) stud.jur. Holger Lavesen (erstattet af stud.jur. Bent Nyløkke Jørgensen i 1962), stud. theol. H. Søndergaard (erstattet af stud. theol. Peter Arent i 1962)

⁷ Hansen 2005

⁸ Medlemmer: Torgny Segerstedt, rektor og professor i sociologi ved universitetet i Uppsala, formand fra 1957, R.H.L.Edenman, formand indtil 1957 (derefter statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet 1957 – 1967), H.D. Fransen, regeringsråd, S.I.Svennilson, professor i økonomi ved Stockholm högskola, K.S.D. Bergström, professor i medicin ved universitetet i Lund.

dervisningsministeriets side, men fra det indflydelsesrige Økonomiske Sekretariat. F.eks. betød indgriben fra Det Økonomiske Sekretariat, at en del af den planlagte udbygning af universiteterne i begyndelsen af 1960'erne skete på de naturvidenskabelige fakulteter og ikke som først foreslået på de filosofiske fakulteter.

I årene efter 2. verdenskrig var der som nævnt i begge lande fokus på at forbedre forskernes vilkår. Det gav også spor i stillingsstrukturen, i Sverige i slutningen af 1940'erne – og i Danmark først i 1958. I begge lande blev der oprettet nye stillingskategorier til aflastning af professorerne og som rekrutteringsstillinger. I Sverige ud over docenterne også *preceptorar* og andre *biträdanda lärare* fra slutningen af 1940'erne. Og i Danmark *amanuenser* på alle fakulteter fra 1958. De nye lærere skulle både forske og undervise, og der blev i begge lande lagt stor vægt på, hvor vigtigt det er, at disse to funktioner skete i samspil med hinanden. Disse stillingsstrukturer holdt sig, indtil nye behov pressede på. Der måtte nemlig skaffes flere lærere til de mange studerende, som meldte sig på universiteterne i løbet af 1960'erne. Her valgte de to lande helt forskellig *timing*. I Sverige blev der gennemført en reform, som tog højde for såvel mangel på kvalificerede universitetslærere som forventningen om en betydelig forøgelse af studentertallet i de kommende år. Der blev nemlig fra 1958 ansat *universitetslektorar*, som skulle undervise og holde sig ajour med udviklingen, men som hverken havde tid eller pligt til selv at forske. Den danske amanuensis-ordning, som også blev indført i 1958, blev udformet med henblik på at styrke forskerrekrutteringen. Amanuenserne var ikke blot forskerrekrutter og professorernes medhjælpere, men selvstændige videnskabsmænd, der varetog en betydelig del af undervisningen. At de så faktisk kom til at undervise meget i 1960'erne, mens studentertallet var stærkt stigende, er en anden sag. Den danske reform tog ikke højde for stigende studentertal, som den svenske reform gjorde, men lå derimod tæt op ad universiteternes traditionelle indretning.

(Kilde: Statistisk Årsbok, div. årg. og Statistisk årbog, div. årg)

Hverken i Sverige eller i Danmark skønnedes de eksisterende universiteter at kunne klare den voldsomme øgning i antallet af studerende, men udbygningen af universiteterne fik forskellig udformning i de to lande. Det tredje danske universitet i Odense, oprettet i 1966, blev udformet efter traditionelle retningslinier, mens de fjerde og femte universiteter i henholdsvis Roskilde og Aalborg i 1972 og 1974 blev oprettet for at skaffe flere studiepladser, men også for at give mulighed for at afprøve nye former for universitetsundervisning. I Sverige var der fire gamle universiteter, hertil kom i 1964 universitetet i Umeå og derefter i tilknytning til de ældre universiteter oprettelse af universitetsfilialer i Örebro, Växjö, Karlstad og Linköping. Der var ikke var knyttet forskning til universitetsfilialerne, som kun tilbød den grundlæggende universitetsundervisning. Denne reform, der brød med de humboldtske principper, blev gennemført på trods af protester fra universiteterne. I Sverige var det overordnede motiv i universitetsudbygningen at skaffe plads til de mange nye studerende snarere end at opretholde de traditionelle ideer om, at universiteterne skulle rumme forskning og undervisning i forening.

Planlægning eller styring

Både i Sverige og i Danmark var behovet for en samlet planlægning indlysende i begyndelsen af 1960'erne. For at styrke langtidsplanlægning og rationalisering af universitetsområdet foreslog *1955 års universitetsutredning* en omdannelse af kanslerembedet. Universitetskansleren, der hidtil var blevet valgt af universiteterne til at repræsentere disse over for staten, havde ikke haft ansvar for langtidsplanlægning på universitetsområdet, men for at føre tilsyn med universiteternes forhold. Fra 1964 blev kansleren – som andre topembedsmænd – udnævnt af *Kungl Maj:t*. UKÄ kom til at omfatte ikke blot universiteterne, men også de tekniske højskoler og Farmaceutiska Institutet, hvorimod f.eks. landsbrugsskoler og mellemlange uddannelser forblev uden for kanslerembedets rammer. UKÄ skulle både være en central forvaltningsmyndighed og en permanent universitetsudredning, og dets opgaver blev defineret som udredninger, planlægning, kontrol og information. Fra UKÄ kom i de følgende år flere initiativer, som fik stor betydning for de svenske universiteter, ikke mindst det senere meget omdiskuterede UKAS, *Utbildningslinjer vid filosofisk fakultet*.⁹

I Danmark påpegede Det Økonomiske Sekretariat allerede i 1958 i forbindelse med byggeplanlægning, at der hverken fandtes et centralt statsligt organ til planlægning af de højere uddannelser eller nogen egentlig politik på området. Ved en administrativ omlægning i begyndelsen af 1960'erne blev der oprettet direktorater for andre dele af undervisningsområdet, nemlig for Folkeskolen og seminarierne, Gymnasieskolerne og Ungdomsundervisningen, men ikke for universiteter og højere læreanstalter. Administrationsudvalget af 1960, der udarbejdede forslaget til ny organisation af centraladministrationen, mente ikke at kunne tage stilling til, hvordan administrationen af de højere uddannelser skulle placeres i Undervisningsministeriet. Udvalget henviste til det traditionelle selvstyre på universiteterne: ”... disse institutioners administrations- og styreform [er] indbyrdes meget forskellige, og at nogle af institutionerne fra gammel tid har haft en særlig stilling i forhold til ministeriet.”¹⁰ Spørgsmålet blev henvist til yderligere behandling i et særligt udvalg: Universitets-

---

⁹ Nevéus 1976

¹⁰ Betænkning 365, side 15

administrationsudvalget (UAU). Her fik en række universitetsfolk sæde sammen med departementschef Erik Ib Schmidt, der i Det Økonomiske Sekretariat havde efterlyst et centralt organ for universitetsplanlægning. Et samlet UAU gik imod tankerne om at oprette ”et direktorat, et kanslerembede...”, som man fandt ville være uforeneligt med universiteternes selvstyre. I stedet for et centralt organ til planlægning og administration – som i Sverige – valgte man i 1964 at etablere et rådgivende udvalg med stærk repræsentation fra universiteter og læresteder, Planlægningsrådet for Højere Uddannelser. Det blev understreget, at der var tale om et rådgivende organ, men at den egentlige planlægning og øvrige administration fortsat skulle foregå i ministeriet, hvor også Planlægningsrådets sekretariat fandtes.

Udfordringen var at finde en organisatorisk form, der på den ene side kunne modsvare behovet for central koordination og planlægning på området, og som på den anden side kunne sikre bevarelse af den ”traditionelle faglige selvstændighed og [...] den kollegiale styreform, hvorunder denne selvstændighed udøves.”¹¹ UAU’s betænkning fra 1964 præciserede, at det faglige selvstyre skulle ”sikre universiteterne mod enhver indgriben fra udenforstående kredse i deres videnskabelige aktiviteter og lærefrihed.” I betænkningen blev ”faglig selvstændighed” forstået som det, at universiteterne ikke kunne pålægges bestemte forskningsopgaver, at faglige organer på lærestederne havde den reelle afgørelse i ansættelsesspørgsmål og at uddannelsernes nærmere tilrettelæggelse skete på institutionerne.¹²

Det fremgår af Planlægningsrådets kommissorium, at det skulle ”bistå ved den ministerielle planlægning af universiteternes og de højere læresteders udbygning med henblik på sikring af alle egnedes adgang til en højere uddannelse samt ved de højere uddannelsers tilpasning til samfundets behov.”¹³ Rådet skulle dels udarbejde forslag til langsigtede udbygningsprogrammer og løbende justere disse, dels udarbejde forslag til konkrete korttidsprogrammer for 3-5 årige perioder. Undervisningsminister K. Helveg Petersen fremlagde forslaget om oprettelse af Planlægningsrådet i Folketinget i 1964:

”Vi må se i øjnene, at de meget store vanskeligheder, som de to universiteter for tiden står overfor, formentlig kunne være undgået, om man i tide havde kunnet forudse og forberede sig på disse års store studentertilstrømning ... [Der må] etableres et permanent planlægningsudvalg med den opgave at yde vejledning ved planlægningen af universitets- og lærestedsudbygningen. Udvalget kommer til at adskille sig fra det nu siddende universitetsplanlægningsudvalg dels derved, at det bliver et permanent organ, og dels ved at de opgaver som tænkes henlagt til det, bliver af et noget videre omfang. Det er tanken, at det skal medvirke ved udformningen af den langtidsplan for udbygningen af universiteterne – en plan som i tid rækker langt videre end det tidsrum, som universitetsplanlægningsudvalget i første omgang har kunnet gøre til genstand for sin behandling – formentlig for de kommende 25-30 år.”¹⁴

Man må notere sig, at der udtrykkeligt er tale om et planlægningsudvalg, ikke et organ til styring af universiteterne. Fra oppositionens side vendte man sig endda imod tanken om, at Planlæg-

---

¹¹ Betænkning 365, side 16

¹² *ibid.*, side 16 og 17

¹³ Planlægningsrådet for de højere uddannelser. Beretning 1. 1965. Kommissorium side 9

¹⁴ Undervisningsminister Helveg Petersens fremsættelse 6.3.1964. Folketingstidende sp. 3582 ff.

ningsudvalget skulle have permanent status: "... jeg ville være vel tilpas, om det blev et udvalg, der kunne afslutte sit arbejde inden for et begrænset tidsrum, og vi kunne nå frem til en tilfredsstillende løsning af dette spørgsmål."¹⁵ Den konservative Gottschalk-Hansen mente således, at der var tale om begrænset spørgsmål, som burde kunne løses en gang for alle. Derfra og til et centralt organ for styring af universiteterne var der meget langt.

Uden at gå ind på de administrationshistoriske grunde der kan være til, at der blev valgt helt forskellig opbygning af de centrale planlægningsorganer for universitetsområdet i Danmark og Sverige i første del af 1960'erne, kan det konstateres, at de blev etableret med henblik på at give universiteterne helt forskellige rum. Det kan f.eks. ses ved, at de sagområder, der i Danmark blev angivet som hørende under institutionernes selvstyre – som der ikke blev sat spørgsmålstejn ved – i Sverige netop kom til at høre under UKÄ's område. Det gælder således ansættelser i faste stillinger, fastsættelse af curriculum og adgangsbetingelser samt fastsættelse af institutionernes interne organisation. UKÄ blev et organ for planlægning og styring, mens Planlægningsrådet blev et organ for rådgivning vedrørende planlægning.

Planskitsen og UKAS

De to planlægningsorganer, PLR og UKÄ, fremkom i 1967 og 1968 med de planer, som blev kendetegnede for dem. PLR udgav Planskitsen, der rummede den første samlede danske redegørelse for den forventede udvikling på universitetsområdet og dermed svarede nogenlunde til betænkninger fra *1955 års universitetsutredning*, som var kommet 10 år tidligere. I Danmark var det var endelig lykkedes at få samlet et pålideligt statistisk materiale, der kunne danne grundlag for de prognoser, som skulle bestemme den fremtidige udbygning af universitetsområdet.¹⁶ Planskitsen anbefalede udbygning af de eksisterende universiteter, oprettelse af universitetscentre samt forskellige reformer af universiteternes interne forhold, bl.a. indførelse af personlig studievejledning, nye introduktionsforløb, omlægninger af curricula for at nedsætte den faktiske studietid samt indførelse af licentiatuddannelser.¹⁷

For at løse det problem, at studentertilvæksten betød særligt mange studerende på de filosofiske fakulteter, kom der fra UHÄ i marts 1968 et forslag om faste *studiegångar*; forslaget blev kendt som UKAS. Det indebar bl.a. en ny treårig kandidateksamen, 34 faste *studiegångar*, især tilrettelagt med henblik på lærergerning, samt kontinuerlige obligatoriske prøver, som skulle bestås med et vist resultat for, at studierne kunne fortsættes. UKAS-forslagene blev mødt med massiv kritik. Fra de kritiske studenter var kritikken, at forslaget var et skridt mod at rationalisere universitetsundervisningen til gavn for erhvervslivet. Fra toneangivende universitetslærere rejstes en kritik af, at de omfattende reformer, der afgørende brød med de humboldtske principper, søgtes gennemført uden en gennemgribende målsætningsdebat. De ønskede et studiesystem, som snarere var tilpasset den enkelte studerendes behov end kravene fra arbejdsmarkedet. Kritikken førte til, at det oprindelige UKAS-forslag blev modificeret til PUKAS (P for Palme, som var undervisningsminister). Antallet

---

¹⁵ Gottschalk-Hansen (kons.) Folketingstidende sp. 5601

¹⁶ Hansen 2006

¹⁷ Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser. 1967

af *studiegånger* blev formindsket til 17, valget af studieretning kunne ske successivt gennem studiet og et forslag om karaktergivning på alle kurser bortfaldt. Med gennemførselen af PUKAS i 1969 mente mange kritikere, at universitetsuddannelserne nu blev fuldstændig skræddersyet efter samfundets behov.

De to planers forskellighed illustrerer meget godt, hvor forskellige de universitetspolitiske forhold var i slutningen af 1960'erne. Mens den svenske plan i detaljer foreslog en gennemgribende forandring af de humanistiske studiers organisering og indhold, holdt den danske plan sig til langt mere overordnede betragtninger, og havde det meget forudsigelige forslag om udbygning af universiteterne som sit vigtigste punkt. I Sverige var det lykkedes at være på forkant med udviklingen i studentertallet, mens man i Danmark havde ladet det komme som en overraskelse. Det fik betydning for forløbet af studenteroprøret i de to lande. I Danmark skete der nemlig det, at staten og studenterne indgik en overraskende alliance om at få luget godt ud i traditionerne på universitetet. Staten og studenterne kunne især gøre fælles front i bestræbelserne på få afskaffet det såkaldte "professorvælde". Derimod var det mere vanskeligt for studenterne at komme igennem med f.eks. krav om nyt indhold i studierne, herunder teoretisk nyorientering. Den svenske stat var ikke på samme måde interesseret i at indgå en alliance med studenterne. I Sverige havde staten allerede sørget for, at universiteterne måtte bryde med betydningsfulde dele af traditionen, da staten havde taget sig afgørende indflydelse på studieplaner og adskillelse af forskning og undervisning. Studenterne kunne derfor ikke alliere sig med staten i studenteroprøret.¹⁸ I begge lande blev der indført ordninger, som sikrede studenter og ikke-professorale lærere medindflydelse på universiteternes indre forhold. I Danmark er Styrelsesloven siden – trods ihærdige protester i starten – blevet betragtet som en sejr for Studenterbevægelsen – sammen med oprettelsen af universitetscentre.

Nye planlægnings- og styringsorganer

UKÄ fik i 1976 udvidet sit arbejdsområde til at være den centrale myndighed for hele den statslige videregående uddannelse (undtaget jordbrugets højskoler), såvel universiteter og tekniske højskoler som andre højskoler, læreruddannelser, socialhøjskoler og institutioner for kulturuddannelser. Ved denne lejlighed skiftede myndigheden navn til Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ). Den vigtige planlægningsfunktion forventedes at blive langt mere omfattende end hidtil, idet den kom til at omfatte langt flere uddannelsesinstitutioner. Denne administrative omlægning skete i forbindelse med gennemførelse af 1977 års Högskolereform, der bl.a. indebar, at alle videregående uddannelser blev betragtet som et sammenhængende system, og at der kom eksterne medlemmer af de enkelte universiteters styrelser samtidig med indførelse af regionale styrelser.

I Danmark blev der i 1974 oprettet et Direktorat for Videregående Uddannelser (DVU) under Undervisningsministeriet. Dets område blev de videregående uddannelser, men ikke kortere medicinske uddannelser (f.eks. sygeplejerskeuddannelsen) og heller ikke uddannelser ved lærer- og børnehaveseminarier. Det var ligesom i begyndelsen af 1960'erne i forbindelse med oprettelse af et nyt universitet, at det blev klart for Folketinget, at der var behov for at styrke universitetsplanlægningen. I forbindelse med vedtagelsen af loven om Københavns Universitets placering og universi-

---

¹⁸ Om studenteroprøret i de to lande, se f.eks. Jensen og Jørgensen 2001 og Josefsson 1996

tetscentre og med den nye styrelseslov for universiteterne, begge i 1970, viste der sig enighed om, at: "... planlægningen, udbygningen og driften af de eksisterende højere uddannelsesinstitutioner og de nye universitetscentre bør foregå under central styring."¹⁹

Et detaljeret forslag til udformningen af et direktorat kom i 1972 fra et udvalg under Undervisningsministeriet.²⁰ Forslaget skal ikke ses i sammenhæng med studenteroprøret, men som en udløber af de tanker, der blev formuleret i Perspektivplanerne. De kom fra Finansministeriet og indeholdt bl.a. detaljerede planer om den forventede udvikling på det offentlige område og en indgående behandling af styringsproblemerne i den offentlige sektor. Forslaget om etablering af et direktorat for de videregående uddannelser var kædet sammen med overførsel af en række uddannelsesinstitutioner fra forskellige ressortministerier til Undervisningsministeriet, og blev begrundet med et stærkt øget arbejdspress og øget behov for koordinering og planlægning på området. Det var opfattelsen, at Planlægningsrådet – trods sin indsats med Planskitsen m.m. – ikke i tilstrækkeligt omfang havde styrket den samlede planlægning på området:

"Vanskelighederne i undervisningsministeriet under den nuværende struktur har først og fremmest været knyttet til planlægningsfunktionen. Det har vist sig vanskeligt at få tilvejebragt tilstrækkelig brugbare retningslinier for udbygningen af uddannelsessystemet betragtet som helhed. Det er et almindeligt anerkendt mål at stræbe efter et uddannelsessystem, der er en helhed, hvori unødige skranker ikke findes, hvor der er store bevægelsesmuligheder, og hvor de færdiguddannede svarer til arbejdslivets behov, både når man ser dette fra produktionens side og for de enkeltes personlige udvikling. Ministeriets nuværende struktur [...] – i forbindelse med andre faktorer, især den forcerede reformvirksomhed – har været medvirkende til at gøre denne i sig selv vanskelige opgave yderligere besværlig. Dernæst har det vist sig vanskeligt at tilrettelægge en tilstrækkelig rationel og velovervejet ressourcefordeling inden for det samlede uddannelsessystem. Det er en hovedopgave for undervisningsministeriet at rådgive om, hvilke dele af uddannelsessystemet der under de til enhver tid foreliggende forhold særlig bør udbygges, og hvilke der bør stagnere eller ligefrem gå tilbage."²¹

Med oprettelse af Direktoratet for Videregående Uddannelser var det altså klart, at planlægning og styring af universiteterne nu skulle hænge sammen. Det skete på bekostning af universiteternes direkte deltagelse i planlægningsarbejdet. Planlægningsrådet blev nedlagt, og i stedet blev i 1973 nedsat Det Centrale Uddannelsesråd (CUR) og herunder fire sektoruddannelsesråd, bl.a. et for de videregående uddannelser til afløsning for Planlægningsrådet for de højere Uddannelser. CUR skulle være rådgivende for regeringen i spørgsmål om uddannelsessystemet i Danmark som helhed. Rådet skulle særlig være opmærksom på prioritering og fordeling af ressourcer mellem uddannel-

---

¹⁹ Betænkning over forslag til lov om Københavns Universitets placering og universitetscentre. (Afgivet af udvalget den 15. maj 1970). Folketingstidende

²⁰ Medlemmer: dr.jur. Bent Christensen (tidligere formand for administrationsrådet) (formand); Kontorchef Helge Thomsen, direktoratet for folkeskolen og seminarierne; Kontorchef Ernst Goldschmidt, undervisningsministeriets departement; Undervisningsinspektør Jørgen V. Olsen, direktoratet for ungdomsundervisningen; Ekspeditionssekretær Bent Fich, undervisningsministeriets departement; Kontorfuldmægtig Verner Berthou, undervisningsministeriets departement; Kontorchef Helge Korsbæk, administrationsdepartementet; Departementschef Eiler Mogensen, undervisningsministeriet (tilforordnet)

²¹ Betænkning nr. 661. København 1972. Undervisningsministeriets struktur- og rationaliseringsudvalg. 1. betænkning, side 20-21

sesvæsenets forskellige sektorer og på uddannelsessystemets evne til at opfylde samfundets behov for færdiguddannede.

Først i 1972 blev der i Danmark indført en stillingsstruktur, som tog højde for det stærkt øgede antal universitetslærere og –studerende, altså et træk der skulle opfylde same behov som etablering af de svenske universitetslektor-stillinger i 1958. Den nye stillingsstruktur indebar, at der blev ansat lektorer, som fik rettigheder svarende til, hvad professorerne hidtil havde haft eneret på: lektorerne havde naturligvis forskningspligt, de fik indflydelse på ansættelser og på fagenes indhold, og de deltog på linie med professorerne i universiteternes styrelse. Disse reformer i stillingsstrukturen betød, at der i begge lande blev brudt med traditionerne. I Sverige bibeholdt man professorernes status, men ændrede på forholdet mellem forskning og undervisning. I Danmark var det lige modsat: man bibeholdt forholdet mellem forskning og undervisning, idet alle fastansatte både skulle forske og undervise – og også deltage i administration. Derimod mistede professorerne helt deres særstilling, de havde ikke mere at skulle have sagt end lektorerne.

Oprettelsen af henholdsvis Universitets- og högskoleämbetet (UHÄ) og Direktorat for Videregående Uddannelser (DVU) skete nogenlunde samtidig, men DVU ligner snarere det ti år ældre Universitetskanslerämbete (UKÄ) end det samtidige UHÄ, idet de højere uddannelser stadig administreres adskilt fra de fleste mellemuddannelser. Desuden var faglige udvalg (fakultetsbredninger, faglige landsudvalg) væsentlige dele af strukturen i hhv. DVU og UKÄ. Det vil sige, at embedsmændene skulle rådføre sig med repræsentanter for fagene, for undervisning og forskning.

Diskussion

Perioden fra 1950'erne til et stykke ind i 1970'erne var i begge lande præget af bestræbelser på at tilpasse de traditionelle universiteter til ændrede samfundsmæssige vilkår. I første omgang blev der etableret organer, som skulle rådgive regeringen i spørgsmål om universitetsplanlægning. Det skete i Sverige med *1955 års universitetsutredning* og i Danmark med Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser i 1964. De to organer havde det til fælles, at de ikke i sig selv fik nogen afgørende myndighed, men at regeringernes planlægning tog udgangspunkt i deres omfattende udredninger. De efterfulgtes begge af nye organer, som fik både styringsmæssige og planlægningsmæssige beføjelser, nemlig UKÄ (1965) og Direktoratet for Videregående Uddannelser (1974). Med disse organer skabtes der mulighed for at implementere teknokratiske løsninger i stort omfang overfor universiteterne.

Perioden er præget af flere væsentlige spørgsmål. Det første, som dukker op allerede lige efter 2. verdenskrigs afslutning, er, hvordan staten kan støtte forskningen på en måde, så det sikres, at der stadig bedrives forskning af høj kvalitet, men også med resultater som er efterspurgt i samfundet? Tidens løsning på det problem er at etablere forskningsråd, der står for uddeling af statslige midler til forskning. Det sker tidligere i Sverige end i Danmark (henholdsvis 1942-1947 og 1952).

Hertil kom spørgsmålet om antallet af studerende ved universiteterne. Bedre grunduddannelser og bedre økonomiske vilkår betød, at en stadig større andel af de unge søgte til de højere uddannelser. Hertil kom, at de store årgange i begyndelsen af 1960'erne nåede en alder, så de kunne søge ind ved universiteterne. Tilstrømningen blev særligt stor ved de humanistiske fakulteter, som

ikke havde adgangsbegrænsning – i modsætning til uddannelser med et mere konkret erhvervsstige, bl.a. de tekniske og merkantile uddannelser. Nationaløkonomisk blev højere uddannelser betragtet som en investering. Det var klart, at der var et stigende behov for højtuddannet arbejdskraft i samfundet. Ved de danske universiteter var man særdeles betænkelig ved den store stigning i studentertallet. Man frygtede, at (alt for) mange studenter ved universiteterne ville få studiemiljøerne til at bryde sammen ved at gøre den i forvejen alt for sjældne kontakt mellem professorer og studenter endnu vanskeligere. Der var tilmed stemmer i debatten, som hævdede, at studiemiljøerne allerede i slutningen af 1950'erne i realiteten var brudt sammen. I Sverige gennemførtes der i 1950'erne og 1960'erne flere reformer, som har til hensigt at skaffe pladser og undervisning til de mange nye studerende, som meldte sig til universiteterne. I begge lande – som overalt i den vestlige verden – var løsningen at etablere flere institutioner, nye universiteter og universitetsfilialer. Samtidig blev de eksisterende universiteter større og større.

Det stigende studenter- og lærertal samt de stadig mere differentierede krav til universiteternes uddannelser og forventninger om forskningens ”nyttевærdi” betød, at de traditionelle strukturer ved universiteterne blev sat under pres. Så et tredje tema i perioden blev opretholdelse – eller ændringer – i universiteternes selvstyre, der kom under pres efterhånden som de statslige planlægningsorganer blev stærkere. Også den hurtige vækst i universiteternes studenter- og lærertal udfordrede det traditionelle selvstyres organisering. Kunne institutionerne selv fortsat fastsætte de faglige og organisatoriske rammer for undervisning og forskning? Her valgte man i de to lande forskellige strategier i 1960'erne. I Sverige satsede man på at skabe plads til de mange nye studerende ved at ansætte lærere, der skulle bruge al deres tid på undervisning og ved at etablere et centralt organ for styring, planlægning og prioritering på området. I Danmark satsede man derimod på at opretholde universiteternes selvstyre og derfor at skabe organer, som kun i ringe omfang greb ind i dette – samtidig med at man alligevel forsøgte at skabe rammer for planlægning af hele området.

Modsatningen mellem selvstyre og planlægning bliver tydelig, når udviklingen i de to lande stilles over for hinanden. Ved at holde den danske udvikling op mod den svenske bliver det muligt at stille skarpt på de initiativer, der tager sigte på at opretholde universiteternes selvstyre, og de initiativer, der skal fremme udvidelser af universiteternes studentertal og dermed ”demokratisering” af universitetsuddannelserne.

Litteratur

- Betænkning nr. 365*: Om den højere undervisnings og forskningens administrative organisation. Universitetsadministrationsudvalget af 1962. 1964
- Betænkning nr. 661*: 1. betænkning. Undervisningsministeriets struktur- og rationaliseringsudvalg. 1972
- Elzinga, Aant: "Universities, research and the transformation of the State in Sweden". *The European and American university since 1800*, ed. by Sheldon Rothblatt and Björn Wittrock. 1993.
- Folketingstidende
- Hansen, Else: *En koral i tidens strøm. RUC 1972 - 1997*. 364 sider. Roskilde Universitetsforlag. 1997
- Hansen, Else: "Mellem undervisningsassistent og professor - universitetslektorer ved Øresunds masseuniversiteter". *Miljø og tilvækst i Øresundsregionen. Forskersymposium maj 1999*. (5 sider)
- Hansen, Else: "Staff structure in Danish and Swedish Mass Universities. Pp.137-144. Øresundsuniversitetet." *Sjælland och Skåne – före, under och efter bron*. 2001
- Hansen, Else: "Universitetslærer og -forskere i Danmark og Sverige". Pp. 29-40. *På jakt efter Øresundsregionen*, red.: Harald Gustafsson. Lund. 2002.
- Hansen, Else: "Frihed eller effektivitet? Diskussionen om universitetsstudier 1957-1960". Pp. 77-100. *Uddannelseshistorie 2005. 39. årbog fra Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie*. 2005
- Hansen, Else: "Elektronisk registrering af studenter ved Københavns Universitet". *Ny viden – gamle ideer. Elektroniske registres indførelse i centraladministrationen*. Sammen med Mette Hall-Andersen, Asbjørn Rømvig Thomsen og Asger Svane-Knudsen. Pp. 114-148. 2006
- Hansen, Else: "Masseuniversiteter på tegnebrættet?" (33 sider), publiceres i 2007 i antologi om planlægning i 1950'erne med bidrag fra Statens Arkivers 1950'er-projekt
- Jensen, Steven L.B. og Thomas Ekman Jørgensen: Studenteroprøret i Danmark. *Historisk Tidsskrift 2001*
- Josefsson, Sven-Olof: *Året var 1968*. 1996
- Nevéus, Torgny: Vägen til UHÄ. *UKÄ-rapport 1976:7*
- Planlægningsrådet for de højere uddannelser. *Beretning 1*. 1965.
- Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser: *Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980*. 1967
- SOU 1946:9*. 1945 års universitetsberedning. I. Docentinstitutionen.
- SOU 1957:24*. 1955 års Universitetsutredning I. Dan akademiska undervisningen. Forskarrekryteringen. 1957
- SOU 1959:45*. 1955 års Universitetsutredning VI. Universitet och Högskolor I 1960-tallets samhälle. 1959
- SOU 1997:7*. Westling, Håkan, Göran Angsmark och Göran Blomqvist: Universiter och högskolor. I Byråkratin i backspegl. Femtio år av förändring på sex förvaltningsområden. Rapport till Förvaltningspolitiska Kommissionen.

Projektbeskrivelse

Dansk universitetspolitik 1945 – 1975

Else Hansen, seniorforsker. Rigsarkivet, København.

Dansk universitetspolitik var også i årtierne inden det såkaldte studenteroprør i 1968 præget af strategiske diskussioner om studiernes rette indretning, deres finansiering og indhold.

Efter krigens afslutning var det et vigtigt tema, hvordan universiteterne kunne sikres bedre økonomiske forhold gennem øgede tilskud fra staten. Skridt til sikring af dette var oprettelsen af Statens Videnskabelige Forskningsfond og Ungdommens Uddannelsesfond i 1952. Fra slutningen af 1950'erne bliver forskellige byggeprojekter realiseret ved universiteterne, dels som nødvendige forbedringer, dels som nybyggeri, hvor ikke mindst de naturvidenskabelige fag får forbedrede faciliteter. Samtidig er universiteternes studentertal kraftigt stigende, hvilket sætter et øget pres på alle dele af universiteterne. Planlægning på et veldokumenteret grundlag blev efterlyst af Det Økonomiske Sekretariat allerede i 1950'erne, og får i løbet af 1960'erne egne fora, specielt Planlægningsrådet for de højere Uddannelser. Nye studieordninger sikrer flere, men mindre eksamener, og studienævn får i svingende grad indflydelse på studiernes tilrettelæggelse. Disse interne revisioner af universitetsstudierne sker samtidig med generelle diskussioner om større reformer af studiernes form, som indførelse af bacheloruddannelser eller af basisuddannelser. I slutningen af 1960'erne rejser der med studenteroprøret sig et kraftigt krav om øget indflydelse til såvel studenter som ikke-professorale lærere, og i en bemærkelsesværdig alliance mellem kritiske studenter og teknokratiske uddannelsesplanlæggere bliver Styrelsesloven til i 1970.

Som en epilog til denne undersøgelse skal det kort vises, hvordan allianceparterne snart efter går hver deres veje: uddannelsesplanlæggerne får endelig et direktorat for videregående uddannelser i Undervisningsministeriet, mens flere årgange af kritiske studenter helliger sig marxistiske studier på universiteterne.

Det er projektets formål at vise bredden i den kritiske diskussion af universiteternes rolle og funktion som den i hele perioden kom til udtryk gennem debatindlæg, interne diskussioner, kommissionsarbejde og korrespondance mellem ministerium og institutioner, organisationer og enkeltpersoner. Diskussionerne om universitetspolitik tænkes opdelt i nedenstående temaer:

Forskydning fra kultur-holdninger til nytte-holdninger. Er videnskabelig uddannelse et nødvendigt led i den almene kulturelle dannelse – og tjener videnskabelig uddannelse dermed et formål i sig selv? Eller skal videnskabelig uddannelse snarere ses som et nyttigt redskab for samfundets udvikling? Diskussionerne herom rullede dels inden for universiteterne selv, hvor der blandt professorer og andre fandtes fortalere for begge holdninger, dels blev de i stigende grad tema for diskussioner mellem universiteter og staten. Gennem analyse af diskussioner om dette tema ønskes det at historicere visse begreber knyttet til den humboldske universitetsidé: forskningsbaseret undervisning, universiteternes selvstyre, eliteuniversitet (hvornår og hvorfor bliver elite en beskrivelse af det traditionelle universitet?).

Studierne indretning og stillingsstrukturen ved universiteterne. I løbet af perioden skete der ændringer af studieordningerne med indførelse af flere, men mindre eksamener. Samtidig diskutere-

redes det fra slutningen af 1950'erne, om der efter amerikansk forbillede skulle indføres bachelorgrader ved de danske universiteter. Med afsæt i dette tema diskuteres den "danske" universitetsmodel over for andre, specielt den anglosaksiske/amerikanske. Samtidig med at universiteternes undervisningsdel således diskuteres og ændres, fastholdes den kendte model for undervisernes profil. Med ansættelse af et antal amanuenser i 1958 skulle rekrutteringsgrundlaget for forskere styrkes, mens undervisning fortsat blev betragtet som nødvendigt "pligtarbejde". Den øgede undervisningsbyrde i 1960'erne blev i ikke ringe grad løftet af undervisningsassistenter.

Perioden er om noget præget af en voldsom tilvækst i antallet af universitetsstuderende, dels som følge af, at "de store årgange" meldte sig på universiteterne, dels fordi større andele af de enkelte årgange søgte universiteterne. Der var meget forskellige opfattelser af denne tilvækst. Universiteterne var ikke indstillet på en sådan vækst og ønskede den egentlig ikke, mens der var både økonomiske og demokratiske argumenter for at støtte, at stadig flere unge fik en universitetsuddannelse.

Det øgede antal universitetsstuderende dannede baggrund for oprettelse af nye universiteter. Odense Universitet blev oprettet i 1965, Roskilde Universitetscenter i 1972 og Ålborg Universitetscenter i 1974. De tre nye universiteter blev udformet forskelligt, idet de reflekterede skiftende forventninger til universitetsområdets udvikling.

Disse temaer: universitetets formål, studierne indretning, studentertilvæksten som byrde eller nødvendighed og de nye universiteters udformning var genstand for megen diskussion, såvel internt på universiteterne som mellem universiteter og staten. Undersøgelsens sidste tema er derfor de gensidige forventninger mellem stat og universiteter/højere læreanstalter. Undervisningsministeriets interne organisation mht den videregående undervisning gennemgår i perioden forskellige forandringer, kulminerende med oprettelse af Direktoratet for Videregående Uddannelser i 1975. Det skal diskuteres, hvorfor dette direktorat først oprettes 15 år efter Administrationsudvalgets anbefalinger i 1960. Forholdet mellem stat og universiteter/højere læreanstalter diskuteres i perioden mellem to positioner, som efterhånden bliver hinandens modsætninger, nemlig på den ene side universiteternes selvstændighed, autonomi, og på den anden side holdningen til og præmisserne for planlægning og dermed økonomisk styring.